SUOMEN KANSALLISMUSEO
FINLANDS NATIONALMUSEUM
THE NATIONAL MUSEUM OF FINLAND

MV/00458/2025

Viite: Kirjallisen lausunnon pyyntö 26.2.2025 sivistysvaliokunnalta / VNS 8/2024 vp

Suomen kansallismuseon kirjallinen asiantuntijalausunto asiassa VNS 8/2024 vp Kulttuuripoliittinen selonteko

Suomen kansallismuseo kiittää mahdollisuudesta lausua kulttuuripoliittisesta selonteosta. Selonteko on tarpeellinen, ja sen laajasti osallistava ja avoin toteutustapa ansaitsee kiitosta.

Selonteko antaa onnistuneesti laajan kuvan siitä, mistä puhumme, kun puhumme kulttuuripolitiikasta. Unescon Mondiacult -konferenssiin 1982 viitaten, kulttuuriin kuuluvat ”*taiteiden lisäksi perusoikeudet, arvojärjestelmät, perinteet, taidot, tavat ja uskomukset*”. Kulttuuri on ”*osa sivistystämme ja perintöämme edellisiltä sukupolvilta tuleville*”. Tuodessaan esille kulttuurin koko laajuuden, selonteko lisää ymmärrystä kulttuurin kokonaisuudesta ja auttaa myös alan ulkopuolisia tahoja tunnistamaan kulttuurialan painoarvon ja volyymin yhteiskunnan toimialojen joukossa. Tietoon pohjautuvassa eri alojen päätöksenteossa on aivan oleellista ymmärtää, että kulttuuri- ja luovat alat ovat keskisuuri toimiala Suomen kansantaloudessa.

Kulttuuripoliittinen tavoitetila (s. 22) on mielestämme hyvin muotoiltu ja olennainen: *”2040-luvulla taide ja kulttuuri ovat Suomea vahvistava ja yhdistävä voima, joka inspiroi rakentamaan kestävämpää, elinvoimaisempaa ja inhimillisempää tulevaisuutta. Onnistuneen kulttuuripolitiikan seurauksena ihmisten kokema osallisuus ja merkityksellisyys tuottavat laaja-alaista sivistystä, hyvinvointia sekä yhteiskunnallista ja taloudellista arvoa yhteistyössä muiden politiikan alojen kanssa.”*

Esitetyt neljä päätavoitetta ovat kannatettavat: (1) *Kulttuuri on muutosvoima* (2) *Kulttuurin tekijät ja sisällöt ovat avainasemassa* (3) *Kulttuuri on jokaisenoikeus* (4) *Kansainvälinen vaikuttavuus syntyy kulttuurista.*

Esitetyt yhdeksän toimenpidekokonaisuutta (s. 24) sisältävät runsaasti hyvin tunnistettuja tavoitteita. Tuleva toimeenpanosuunnitelma on olennainen, jotta konkreettiset askeleet, aikataulut ja vastuut tarkentuvat, ja jotta neljä päätavoitetta on mahdollista todellista saavuttaa. Kokonaisuuden tiivistäminen pienempään määrään toimenpideotsikoita ja toimenpiteiden tarkempi kiteyttäminen olisi napakoittanut esitystä.

Olisi ollut paikallaan, että selonteossa olisi perusteellisemmin jäsennetty kulttuurin avainkäsitteiden merkityksiä ja niiden välisiä suhteita sekä käytetty termejä johdonmukaisesti. Termejä on avattu viittaamalla keskeisiin kansainvälisiin määritelmiin, mutta termejä esiintyy silti tekstissä sattumanvaraisesti. *Kulttuuri* määritellään laajasti (s. 10) *yhteiskunnan henkisten*

ja aineellisten piirteiden kokonaisuudeksi sisältäen mm. *taiteen*. Kuitenkin useasti ”*kulttuuri ja taide*” / ”*taide ja kulttuuri*” esiintyvät rinnakkain. Kulttuuriperintöä ei mainita kulttuurin määritelmässä, mutta se on läsnä osana kulttuuria esimerkiksi ”*perinteiden*” ja ”*tapojen*” muodossa, ja jättäessämme *kulttuuria perinnöksi* tuleville sukupolville. *Kulttuuripolitiikka* koskee ”*taidetta, kulttuuria ja kulttuuriperintö*ä”. Selonteon toimenpiteet kohdistuvat *kulttuurialaan*, joka käsittää ”*kulttuuri- ja luovat alat, taiteen ja kulttuuriperinnön*” (s. 24). *Kulttuurin tekijät avainasemassa* -kohdassa määritellään tavoitteita *kulttuuri- ja luovien alojen tekijöille* (s. 27), toimenpiteiden aluksi todetaan, että uudistukseen osallistuvat ”*kaikki taiteen alat*” (s. 28). – Myös *digitaalinen kulttuuriperintö* tai *datapohjainen yleisösuhde* ovat käsitteitä, joiden tarkempi määrittely olisi ollut tarpeen.

Selonteko kirjaa kiitettävän selkeästi, että "*keskeisen kansallisen kulttuuriperinnön pitkäaikaisesta säilymisestä ja saatavuudesta*” huolehditaan ”*kaikissa turvallisuusolosuhteissa kokonaisturvallisuuden toimintamallin mukaisesti*" (s. 26). Kirjaus on Yhteiskunnan turvallisuusstrategian (2025) mukainen.

Arvoketjulla on haluttu avata ”*kulttuurin tuotannon kokonaisuutta*” ja ”*auttaa koko yhteiskuntaa tunnistamaan kulttuurin tuotantoa ja arvon luontia sekä edistämään tuotantoon liittyviä innovaatioita*” (s. 11). Arvoketjun mukaan (s. 12) ”*kulttuuriperintö ja tieto muodostavat perustan ja luovuuden lähteen kulttuurin arvoketjulle*”. Kulttuuriperinnön merkitys kulttuurin tuottamiselle on tosiaan kiistaton. Mutta se on vain yksi näkökulma kulttuuriperintöön. Kulttuuriperinnön rooli ja toimijakenttä suhteessa kokonaisuuteen hahmottuvatkin selonteossa melko heikosti. Myös kulttuuriperintöalan toimijakenttä jää selonteossa katveeseen: arvoketjussa museot puuttuvat kulttuurin tuotannon ja levityksen toimijoista, ja ammatillisten museoiden tehtävä yhteiskunnan moninaisen kulttuuriperinnön tunnistamisessa ja tutkimisessa, säilyttämisessä, saatavuudessa, näkyväksi tekemisessä sekä yhteiskunnan kulttuuriperintösuhteen vahvistamisessa mm. osallistavilla toimintatavoilla jää varsin näkymättömäksi.

Kulttuuriperinnön arvoketju poikkeaa muiden kulttuurin osa-alueiden arvoketjuista, kuten on todettu selonteon arvoketjuajattelun perustaksi mainitussa Euroopan komission julkaisussa (Mapping the creative value chains 2017, s. 80). Siinä kulttuuriperinnölle on oma, erityinen arvoketju, joka tunnistaa mm. kulttuuriperinnön säilyttämisen itseisarvollisena voimavarana (eikä vain kulttuurin arvoketjun raaka-aineena). Lisäksi aineellinen ja esineellinen kulttuuriperintö, aineeton ja kiinteä kulttuuriperintö sekä aineeton kulttuuriperintö muodostavat siinä kaikki omat arvoketjunsa.

Kulttuuriperinnön säilyttämisellä on itseisarvo yhteiskunnan itseymmärryksen, identiteetin muodostumisen sekä mm. henkisen kriisinkestävyyden lujittajana. Kulttuuriperinnön luominen, välittäminen ja merkityksellisyys on niin yksilön kuin yhteisön tasolla elävän kulttuurin ominaispiirre, eikä vain kulttuurintuotannon inspiraatiolähde. Kulttuurista myös seuloutuu jatkuvasti uutta perintöä, mikä ei näy arvoketjussa.

Selonteon liiteosassa käsiteltyjen keskeisten muutosvoimien (s. 58-63) yhteys toimenpidesuosituksiin on osin etäinen. Esimerkiksi demografiset kehitysnäkymät heijastuvat toimenpidetasolle heikosti. Väestön ikääntymisen vaikutuksia kulttuurialaan ei ole pohdittu syvemmin, vaikka se vaikuttaa merkittävästi niin kulttuuripalveluiden tarpeeseen kuin

kulutustapoihin ja -kanaviin. Selvityksen mukaan ”*ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten osuus kasvaa erityisesti pääkaupunkiseudulla ja muissa suurissa kaupungeissa ja kulttuurisen ja kielellisen moninaistumisen myötä myös kulttuuriperintö moninaistuu*” (s. 44), mutta maahanmuuttajien ja ulkomaalaistaustaisen väestön eri sukupolvien osallisuus kulttuuriin jää vähemmälle huomiolle. Selvitys muistuttaa, että ”*maahanmuuton lisääntymisen ei odoteta muuttavan väestönkehitystä merkittävästi noin 75 prosentissa kunnista*” ja toteaa vain, että ”*kulttuurialan organisaatiot voivat toiminnallaan edistää kotoutumista*” (59). Kulttuurilaitosten rooli kotoutuksessa on kriittistä niillä alueilla, kuten pääkaupunkiseudulla, joilla kulttuuristen taustojen moninaisuus on merkittävää.

Selonteon tärkeä lähtökohta on: ”*Suomalaiset voivat olla ylpeitä omasta monipuolisesta kulttuuriperinnöstään. Suomalaisella kulttuurilla on itseisarvo ja suojaava merkitys epävakaassakin turvallisuusympäristössä. Vahva kulttuuri-identiteetti on pohja terveelle itsetunnolle ja henkiselle kriisinkestävyydelle. Se auttaa ymmärtämään itseämme osana maailmaa*” (s. 10). Olisi ollut hyvä selvyyden vuoksi sanallistaa, tarkoitetaanko kulttuuripoliittisessa selonteossa ”suomalaisella” kulttuurilla Suomen kulttuuria kaikessa moninaisuudessaan, sisältäen myös ei-suomalaisista taustoista lähtevää kulttuuria. Selonteon toimeenpanoa seuraavasta toimielimestä on tulossa monialainen (s. 29), mutta myös kulttuurisen moninaisuuden edustus on tärkeä varmistaa sitä muodostettaessa.

Sekä kulttuurisen yhdenvertaisuuden että kokonaisturvallisuudenkin kannalta kulttuurin tulisi olla voimavara mahdollisimman laajasti koko väestölle. Kulttuurin ja kulttuuri-ilmaisujen moninaisuutta ja väestön yhteenkuuluvuuden kokemusta tulisi kannatella samanaikaisesti. Kulttuurialan mahdollisuudet yhdistää yhä moninaistuvaa yhteiskuntaa samalla vahvistaen sen kulttuurista moninaisuutta on suuri. Aidosti moninainen kulttuuriala voi parhaimmillaan muodostaa selonteon tavoitetilan mukaisesti kulttuurisesti yhdistävän voiman. Kulttuuriperintö ja museot ovat tässä avainasemassa.

Suomen kansallismuseo pitää tärkeänä, että kulttuuripoliittinen selonteko on laadittu laajasti sekä kulttuurialaa että yhteiskunnan muita toimijoita osallistaen, jolloin tämä pitkän aikavälin strategia ja toimintasuunnitelma saadaan myös laajasti hyväksyttyä. Seuraavaksi on ensiarvoisen tärkeää saada toimenpiteiden täytäntöönpano käyntiin. Selonteon strateginen aikahorisontti ulottuu 2040-luvulle, mutta tehtävää on paljon.

Suomen kansallismuseon tehtävä on antaa kaikupohjaa kulttuurillemme ja sen muutokselle. Tehtävämme on myös olla tukemassa muutosta, joka mahdollistaa tulevaisuuden ekologisen, sosiaalisen ja kulttuurisesti hyvinvoivan yhteiskunnan rakentumisen. Tästä syystä Suomen kansallismuseo tarjoaa mielellään asiantuntijuuttaan, kun siirrytään pohtimaan kulttuuripoliittisen selonteon tarkempaa toimenpidesuunnitelmaa ja tiekarttaa tuleville vuosille.

Helsingissä 11.3.2025

Elina Anttila

ylijohtaja, Suomen kansallismuseo